

مقاله پژوهشی: « ابعاد الگوی معرفت‌شناختی آموزش فکری دانش‌آموزان ابتدایی با تکیه بر رهنمودهای قرآن »

شمس‌الدین خزلی^۱، مهشید ایزدی^۲، مهدی دوابی^۳، فهیمه انصاریان^۴

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۳/۳۱

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۱۱/۰۸

چکیده

مطالعه موردنظر در این مقاله به تأثیر معرفت‌شناختی آموزش فکری با تکیه بر رهنمودهای قرآن در فرایند آموزش و یادگیری فکری در دانش‌آموزان دوره ابتدایی می‌پردازد. لذا در این مقاله ابعاد الگوی معرفت‌شناختی آموزش فکری و ارتباط آن با توسعه دانش‌آموزان با تأکید بر آموزه‌های قرآن، بهبود فرایند آموزش و یادگیری فکری در دوره ابتدایی واکاوی شده و هدف این پژوهش احصاء این ابعاد به منظور بهبود فرایند آموزش و یادگیری بوده فلذا در ادامه با استناد به اسناد بالادستی و آرای اندیشمندان حوزه‌های مختلف، ابعاد این الگو استخراج و با بهره‌گیری از پژوهش آمیخته با روش توصیفی و استنباطی تجزیه و تحلیل انجام گردید. جامعه نمونه این تحقیق ۳۵۰ نفر بوده است و روش نمونه‌گیری در این پژوهش از نوع هدفمند بوده و نهایتاً ۴ بعد، ۱۱ مولفه در معرفت‌شناسی آموزش فکری ۴۹ شاخص احصاء و به تأیید خبرگان رسیده است. که امر گردآوری اطلاعات انجام شد و جهت تجزیه و تحلیل اطلاعات و داده‌ها از نرم افزار LISREL استفاده شده است.

کلیدواژه‌ها: الگو، معرفت‌شناختی آموزش فکری، رهنمودهای قرآن

۱ - دانشجوی دکتری، گروه علوم تربیتی، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

۲ - استادیار گروه علوم تربیتی، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران (نویسنده مسئول)

Dr.izadi.mahshid1452@gmail.com

۳ - استادیار گروه علوم تربیتی، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

۴ - استادیار گروه علوم تربیتی، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

مقدمه

در اهمیت فراگیری و تولید علم و تاثیر آن در اقتدار ملی کشور بیانات کثیری از مقام معظم رهبری بیان شد، که مهمترین آن به شرح زیر است که در ساخت درونی قدرت و توان تولید و تامین کشور قابل تامل است: اهمیت یادگیری علم، نوآوری علمی و مبتکرانه و سازنده (۸۱/۸/۲۲)، برقراری امنیت (۸۷/۱/۱)، شکستن مرزهای دانش و علم (۸۴/۱/۱)، لزوم دستیابی به جهش فناورانه (۸۳/۱۲/۱۳)، تعیین مرزهای علمی و مرجعیت علمی دنیا (۸۵/۸/۱۸)، لزوم تحقیق، پژوهش، پیشرفت، نوآوری (۸۹/۰۷/۱۴)، استفاده از دانش برای تحصیل ثروت (۸۹/۰۷/۱۴).

ابعاد معرفت شناختی آموزش فکری به مجموعه‌ای از جوانب و عناصر مرتبط با فرایند آموزش و یادگیری فکری در دوره ابتدایی اشاره می‌شود. این ابعاد می‌توانند شامل درک و فهم مفهوم معرفت، نقش آن در فرایند آموزش و یادگیری فکری و تأثیر آن بر توسعه دانش‌آموزان و پرورش مهارت‌های تفکر یعنی توسعه مهارت‌هایی چون تحلیل، استدلال، مسئله‌محوری، خلاقیت و پژوهش که به دانش‌آموزان کمک کند تا درک بهتری داشته باشند و پردازش کنند و به طور کلی در فرایند تفکر خود بهتر عمل کنند. از سوی دیگر استفاده از رهنمودهای قرآنی که شامل تحلیل و بررسی رهنمودهای قرآنی مرتبط با آموزش و یادگیری فکری در دوره ابتدایی خود دارای ابعادی است که این ابعاد به دانش‌آموزان کمک می‌کنند تا متوجه رابطه بین معرفت شناختی و رهنمودهای قرآنی شده و آن‌ها را در عمل خود به کار ببرند.

لذا مسئله‌ی اصلی این تحقیق عبارت از: «دستیابی به ابعاد معرفت شناختی آموزش فکری با تکیه بر رهنمودهای قرآن» و چرایی و چرایی معرفت و نقش آن در فرایند آموزش و یادگیری فکری و تأثیر آن بر توسعه دانش‌آموزان دوره ابتدایی است.

چگونگی ارزیابی و اندازه‌گیری ابعاد معرفت شناختی و چگونگی برقراری ارتباط معرفت شناختی با روانشناسی و علوم تربیتی برای درک و فهم عمیق‌تر فرایند آموزش و یادگیری فکری مساله این تحقیق بوده لذا تحلیل و بررسی رهنمودهای قرآنی مرتبط با آموزش و تاثیر آن روی یادگیری فکری دانش‌آموزان دوره ابتدایی و چگونگی پرورش مهارت‌های تفکری دانش‌آموزان هدف اصلی این بحث است، لذا بهبود و ارتقای کیفیت آموزش و یادگیری در این مرحله مورد نظر نویسنده بوده که با توجه به اهمیت آموزش و تربیت در جامعه، این اهداف و سوالات به شرح زیر تبیین شده است.

اهداف تحقیق عبارتست از: شناخت و تعیین مهم‌ترین های ابعاد الگوی معرفت‌شناختی آموزش فکری دانش‌آموزان ابتدایی با تکیه بر رهنمودهای قرآن؛ و سوال‌های تحقیق عبارت‌اند از:

۱- ابعاد اصلی الگوی معرفت‌شناختی آموزش فکری دانش‌آموزان ابتدایی با تکیه بر رهنمودهای قرآن کدامند؟

۲- ابعاد الگوی معرفت‌شناختی آموزش فکری دانش‌آموزان ابتدایی با تکیه بر رهنمودهای قرآن به ترتیب اهمیت کدامند؟

پیشینه‌شناسی تحقیق و مبانی نظری

پیشینه تحقیق:

تا کنون بیش از ۱۰۰ جلد کتاب و مقاله در خصوص معرفت‌شناسی و مبانی فلسفی یادگیری و آموزش چاپ شده است به عنوان مثال مقاله عرب جعفری ۱۴۰۱ تحت عنوان «تحلیل نقش بازی های فکری در آموزش فلسفه به کودکان و نوجوانان» با تاکید بر مولفه‌های توانایی تعقل، همکاری با دیگران، پرورش خلاقیت، تحمل و مدارا و دوستی می‌باشد؛ و یا مقاله دیگری تحت نام بخشش و همکاران (۱۴۰۰) با عنوان «بررسی تاثیر آموزش فلسفه بر سیر فکری دانش‌آموزان پسر پایه پنجم دوره ابتدایی منطقه جوکار» که آن مسئله پرورش تفکر عمیق و منطقی بر پایه تجزیه و تحلیل اطلاعات در دانش‌آموزان است که نشان داده است آموزش فلسفه بر تفکر انتقادی دانش‌آموزان تاثیر داشته است و باعث افزایش این نوع تفکر در دانش‌آموزان گردیده است؛ در ادامه مقاله دیگری تحت نام حسرت قرآنی و همکاران (۱۴۰۰) با عنوان «تبیین نحوه آموزش فکری در آموزش دوران ابتدایی» از طوفان مغزی استفاده کرده و در این روش تدریس به دور از قضاوت دانش‌آموزان زمینه‌ی تقویت ذهن خلاق و ایده‌پرداز را در آنها تقویت می‌کند. که اکثر آنها همانند یافته‌های این پژوهش نشان داده‌اند که آموزش فلسفه و معرفت‌شناسی باعث ارتقاء آموزش فکری شده و یادگیری فکری در دانش‌آموزان را تقویت می‌کند از نقاط اشتراق این رساله با سایر یافته‌ها می‌توان گفت ایجاد موقعیت‌های یادگیری تعاملی، باعث افزایش زمینه‌ی تقویت ذهن خلاقیت و ایده‌پرداز می‌شود و بر خلاقیت تاثیر معناداری گذاشته‌اند و تفکر انتقادی دانش‌آموزان را تقویت نموده است ولی تاکنون رساله‌ای تحت عنوان الگوی معرفت‌شناختی آموزش فکری دانش‌آموزان ابتدایی با تکیه بر رهنمودهای قرآن نوشته نشده است و از این حیث این تحقیق دارای نوآوری استن می‌باشد.

معرفت: معنای دستیابی به دانش، درک و فهم عمیق درباره چیزی و پرداختن به سوالات فلسفی و متافیزیکی درباره وجود، حقیقت، دانش و ارزش‌ها است و همچنین به معنای فرایندی است که منجر به اکتساب دانش و اطلاعات جدید می‌شود و نیز توانایی درک و تفسیر آن را فراهم می‌کند. عام‌ترین مفهوم آن، مساوی با مطلق «علم» و «آگاهی» و «اطلاع» است و گاهی به ادراکات جزئی، اختصاص داده می‌شود و زمانی به معنای بازشناسی به کار می‌رود، چنان که گاهی هم به معنای علم مطابق با واقع، استعمال می‌شود (مصباح یزدی، ۱۳۶۶، ج ۱، ۱۳۶).

رهنمودهای قرآن: رهنمودهای قرآنی، به کلیه دستورات و راهنمایی‌های قرآنی اطلاق می‌شود که انسان با مدنظر قرار دادن این دستورات در سرلوحه زندگی خویش، سعادت وی را به دنبال دارد (شفیع تبار سماکوش و حیدری، ۱۳۹۸).

آموزش فکری: آموزش فکری، یک رویکرد آموزشی است که هدف آن تقویت و توسعه مهارت‌های تفکری در دانش‌آموزان است. این نوع آموزش بر ارتقای فرایند تفکر، تحلیل، استدلال، حل مسئله، خلاقیت و انعطاف‌پذیری تمرکز دارد. آموزش فکری به دانش‌آموزان کمک می‌کند تا بهترین راهکارها و روش‌ها را برای حل مسائل پیدا کنند، ایده‌های خلاقانه داشته باشند و توانایی تفکر منطقی و منطقی‌باز را تقویت کنند. این نوع آموزش به کودکان آموزش می‌دهد که چگونه از مهارت‌های تفکری خود در مواجهه با مسائل و چالش‌های روزمره استفاده کنند. آموزش فکری معمولاً شامل استفاده از روش‌های فعالیت‌های جمعی، مثال‌زدن، تمرینات حل مسئله، بازی‌های تفکری و استفاده از روش‌های آموزشی مبتنی بر مسئله است (خزلی و همکاران، ۱۴۰۲).

الگوی معرفت‌شناختی: مدل یا الگوی معرفت‌شناختی توانایی انجام فعالیت در محدوده پژوهش بر اساس استانداردهای تعیین شده تعریف شده است. در واقع الگوی معرفت‌شناختی عبارت است از یک الگوی قابل تبیین ابعاد و مولفه‌های مورد نیاز برای شناخت فعالیت‌های کاری به صورت اصولی است (عاشوری، ۱۳۹۴).

ادبیات تحقیق و چارچوب نظری

۱- رابطه آموزش و تفکر

فناوری‌های جدید، اکتساب و فراگیری دانش پایه و کارکردن با آن دانش را، اهمیت کمتری بخشیده‌اند و ارزش بیشتری به توانایی‌های سطح بالاتر ذهنی و توانایی‌های شخص داده‌اند که این نیز به نوبه خود اگر قرار باشد یاددهی و یادگیری مؤثر باشد شیوه‌های تدریس کاملاً متفاوتی را ایجاب می‌کند. چنین شیوه‌های تدریسی تا به حال در روش خود جایگاه اصلی را به تفکر داده‌اند.

صاحب‌نظران معتقدند که نخستین هدف تعلیم و تربیت بایستی پرورش انسان‌های صاحب اندیشه و دارای «ذهن کاوشگر» باشد (شعبانی، ۱۳۹۰: ۴۵).

به نظر شعبانی، تفکر در خلأ صورت نمی‌گیرد و به هر شکل و هر نوعی که باشد به بستر و موقعیت نیاز دارد؛ موقعیت عدم تعادل، انگیزه کنجکاوی و حس اعتماد از عواملی است که در ایجاد شرایط تفکر نقش اساسی دارد. وی می‌افزاید یکی از روش‌های درک و فهم تفکر و ماهیت آن درگیر شدن، اندیشیدن و آزمون اندیشه در فرآیند چالش‌های فکری برای دستیابی به مقاصد مختلف است؛ معلم باید با ایجاد عدم تعادل، فراگیران را به اندیشیدن تشویق کند و شیوه تفکر را به آنان بیاموزد. همان‌طور که در تعریف تفکر مطرح شد، تفکر دارای ابعاد مختلفی است که هر کدام روش آموزش خاصی دارد اما در پژوهش‌های انجام گرفته بیشتر از همه به عوامل مؤثر در رشد تفکر خلاق و انتقادی پرداخته شده است و توجه زیادی به رشد سایر ابعاد تفکر از جمله تحلیلی و شهودی نشده است.

پائولو فریره معتقد است که تعلیم و تربیت باید به دانش‌آموزان آگاهی و دید انتقادی دهد به نحوی که از واقعیات اجتماع خود درک روشنی داشته باشند (دیناروند و ایمانی، ۱۳۸۷: ۲۸).

برای این منظور، معلمان باید موقعیتی را فراهم کنند که دانش‌آموز احساس کند اختلاف نظر با معلم خود مشکلی را پیش نخواهد آورد. معلمان باید با استقبال از نظریات و عقاید دانش‌آموزان زمینه شکوفایی استعدادها را فراهم کنند؛ دانش‌آموزان با اظهار نظر و مطرح کردن خود اعتماد به نفس پیدا کرده و احساس خودارزشمندی خواهند کرد. در رابطه با رشد تفکر خلاق می‌گوید فضاسازی مناسب، استفاده از عقلانیت و تجربه بشری شخصیت‌ها و ملل دیگر، تعقل و ژرف نگری و آزادی عقل و تفکر از رهنمودهای مؤثر پرورش اندیشه زایشگر در جامعه است (سرمد، ۱۳۹۰: ۱۶).

ذهبیون و احمدی (۱۳۸۸) می‌گویند هرچه ما بیشتر مغز خود را در مسیر طرح سؤال، جستجو و تفحص، اختراع و اکتشاف و خلاقیت قرار دهیم، میزان بهره‌وری خود را افزایش داده‌ایم؛ بنابراین دروس ابتدایی که چالش بیشتری برای دانش‌آموزان فراهم کرده و ذهن آنان را دائم درگیر مسائل گوناگون نمایند، بیشتر به شکوفایی تفکر خلاق آنان کمک خواهد کرد.

در رابطه با نقش تعلیم و تربیت در پرورش تفکر می‌توان به دو صورت جمع بندی نمود: نخست این که رسالت آموزش و پرورش تمرکز جداگانه بر ابعاد تفکر می‌باشد؛ به دیگر سخن هریک از این ابعاد تفکر را می‌توان به صورت مستقل سرلوحه کار قرار داده و به پرورش آن

پرداخت؛ در این نوع جمع بندی به نظر می‌آید که همچون غالب دیدگاه‌های آمریکایی، تمایل به تمایز گذاری و جدا سازی وجوه گوناگون فکری از یکدیگر دیده می‌شود؛ در نتیجه پرداختن به هر یک از این ابعاد بدون ارتباط با سایرین امکان پذیر است، برای مثال فرد می‌تواند از نظر خلاقیت در حد بالایی باشد در حالی که از نظر تفکر ممکن است در سطح پایینی باشد (شمشیری، ۱۳۸۶: ۴۰).

شمشیری، می‌گوید ممکن است صورت بندی فوق در قلمرو فن آوری و علوم مرتبط با آن و هنرهای گوناگون صدق کند؛ برای مثال یک مخترع، لزوماً اندیشمندی منتقد نیست و یا یک نقاش و یا یک کارگردان سینمایی نو آور نیازی به تفکر انتقادی در قلمرو مکاتب هنری ندارد. به طوری که چنین کارگردان خلاق می‌تواند به هیچ وجه منتقد سینمایی خوبی نباشد. این در حالی است که حوزه علوم انسانی و حتی علوم تجربی محض مثل فیزیک و شیمی از این نظر با فن آوری و هنر تفاوت دارد، به طوری که فرد نمی‌تواند به سطح نقد برسد مگر آن که توانایی تجزیه و تحلیل یا به تعبیری تفکر منطقی را داشته باشد چرا که برای رسیدن به تجزیه و تحلیل نیاز به منطقی وجود دارد. وی می‌افزاید ابداع و نو آوری در این حوزه‌ها نیز به نوبه خود مستلزم نقد نظریه‌ها، دیدگاه‌ها و الگوهای پیشین است. در واقع هر نظریه، دیدگاه و یا الگوی جدیدی بر اساس نقد وضعیت موجود و کشف نارسایی نظریه‌ها، دیدگاه‌ها و یا الگوهای قبلی شکل می‌گیرد. بدین ترتیب ملاحظه می‌شود که تجزیه و تحلیل منطقی، نقد و سرانجام خلاقیت به دنبال یکدیگر می‌آیند؛ به عبارت دیگر، تفکر منطقی، انتقادی و خلاق، ابعادی منفک از یکدیگر نبوده، بلکه جوهی از یک امر واحد هستند که در ارتباط با یکدیگر معنا پیدا می‌کنند؛ با این نتیجه گیری می‌توان فهمید که چرا در سنت غرب، تفکر انتقادی را از قدیم با منطقی یکی می‌دانستند و یا برخی از صاحب نظران معاصر در این حوزه تفکر انتقادی را بر اساس توانایی حل مسأله تعریف می‌کنند. جمع بندی ترتیبی دوم به این صورت است که رسالت آموزش و پرورش برای نیل به هدف پرورش تفکر، در نظر گرفتن تمامی ابعاد آن به صورت مرتبط و پیوسته به هم می‌باشد، یعنی نهاد تعلیم و تربیت باید پرورش این ابعاد را سرلوحه کار خویش قرار دهد (شمشیری، ۱۳۸۶، ۴۱).

از سوی دیگر همان طور که روشن است، پرورش این ابعاد به معنای پرورش اندیشیدن یا به عبارت دیگر، فرایند تفکر تلقی می‌گردد؛ بدین ترتیب می‌توان نتیجه گرفت که فرایند تفکر از محتوای آن که به تعبیر کانت همان اندیشه‌ها و یا به دیگر سخن دانش است، اولویت دارد؛ لیکن می‌بایست توجه داشت، همان طور که نمی‌توان به سادگی ابعاد تفکر را از یکدیگر جدا تلقی کرد،

محتوا و فرآیند فکر را نیز نمی‌توان منفک از یکدیگر در نظر گرفت؛ به تعبیر دیگر این دو مؤلفه، با یکدیگر همبسته و عجین می‌باشند؛ بدین ترتیب می‌توان نتیجه گرفت که برای دستیابی به تفکر تحلیلی، نقاد و خلاق، محتوای تفکر نیز باید غنی باشد، به دیگر سخن؛ فراگیر، دانش و اطلاعات لازم را کسب کرده باشد (سیف، ۱۳۹۰: ۴۷).

مطلب فوق، مورد توجه برخی از صاحب‌نظران نیز قرار گرفته است، برای مثال شریعتمداری (۱۳۹۵) می‌گوید مؤلفان فرآیند تفکر را جدا از فرآیند کسب دانش تلقی می‌کنند و بر این اساس تفکر را مهم‌تر از دانش می‌دانند، در صورتی که به نظر ما تفکیک این دو فرآیند صحیح نیست؛ وقتی دانش را از طریق تفکر کسب کردیم، هم قدرت تفکر رشد می‌کند و هم از این طریق می‌توانیم دانش تازه بیاموزیم، پس دانش نیز به نوبه خود منجر به رشد تفکر می‌گردد. شمشیری معتقد است پرورش تفکر بدون در نظر گرفتن جنبه عاطفی بی‌معناست، در واقع در صورتی اندیشیدن اتفاق افتاده و به بار می‌نشیند که اندیشنده همان گونه که روسو می‌گوید به لحاظ عاطفی درگیر در موضوع شود؛ چرا که اندیشیدن به معنای عام اعتبار چندانی ندارد.

۲- مهارت تفکر انتقادی

"آموزش فکری" و "تفکر انتقادی" اصطلاحاتی هستند که به دو جنبه از فرآیند یادگیری و تفکر اشاره دارند. در حالی که این دو مفهوم به نظر ممکن است به هم وابسته باشند، اما تفاوت‌هایی در زمینه‌ها و موضوعات خود دارند.

آموزش فکری به معنای توسعه مهارت‌ها و توانمندی‌های فکری فرد است. این آموزش ممکن است شامل تفکر منطقی، تفکر انتقادی، تفکر خلاقانه، و دیگر مهارت‌های فکری باشد. هدف این نوع آموزش بهبود قابلیت‌های فکری کلان، تحلیل مسائل، و ارتقاء توانایی‌های متنوع فکری فرد است. تفکر انتقادی به معنای بررسی و ارزیابی منطقی و منطقی اطلاعات، استدلال‌ها، و نظرات است. این نوع تفکر به توانمندی فرد برای ارزیابی مطالب با دقت، انتقاد سازنده، و ارائه حلول بهتر اشاره دارد. هدف تفکر انتقادی افزایش توانمندی فرد در تجزیه و تحلیل اطلاعات، شناسایی نقاط ضعف و قوت ادعاها، و توانایی ارائه دیدگاه‌ها و راهکارهای بهتر است.

۳- چگونه آموزش ابعاد فکری به دانش آموزان

۱- با استفاده از مولفه‌های آموزش فکری مبتنی بر برهنه‌مدهای قرآن

قرآن کریم به عنوان کتاب مقدس اسلام، حاوی آموزه‌های فکری و روحانی است. در قرآن، تکراری به آموزش و تربیت انسان‌ها اشاره شده است. این آموزش‌ها شامل مفاهیم و اصول فکری مهمی هستند که برای رشد و توسعه انسان در جهان دنیوی و اخروی ضروری است.

• تفکر و تدبّر

قرآن به انسان‌ها توصیه می‌کند تا در آیات خلقت و آیات الهی تأمل کنند و درباره معنای آنها فکر کنند. تدبّر در قرآن به عنوان مبنایی برای برخوردن با مسائل و درک عمیق‌تر حقایق زندگی تأکید شده است.

در قرآن کریم کلمه «تدبّر» فقط در مورد قرآن به کار رفته است و انسان به تدبّر در قرآن و آیات آن فراخوانده شده است: «أَفَلَا يَتَدَبَّرُونَ الْقُرْآنَ وَكَلِمَاتٍ مِّنْ عِنْدِ اللَّهِ لَوْ جَدُّوا فِيهِ اخْتِلَافًا كَثِيرًا» آیا در قرآن تدبّر نمی‌کنند؟ و اگر از جانب غیر خدا بود در آن اختلافی بسیار می‌یافتند (نسا/۸۲).

از آن جا که این آیه تدبّر را موجب آن می‌داند که شخص تدبّر کننده دریابد در بین آیات قرآن اختلافی وجود ندارد، بر می‌آید که گونه ای از تدبّر، توجه متفکرانه به مجموع آیات قرآن است که باعث می‌شود خواننده قرآن هم معانی را دریابد و هم به این درک برسد که اختلافی در بین آیات قرآن وجود ندارد. پی بردن به الهی بودن قرآن، نیاز به تعمق و ژرف اندیشی دارد، و آلا در نظر سطحی، آیات قرآن، مرکب از حروف و کلماتی است که عرب با آن‌ها تکلم می‌نماید و تفاوتی در نظر سطحی و ابتدایی با کلام بشر ندارد. بیان نهج البلاغه نیز بر آن تأکید دارد که «خداوند اسلام را مغز قرار داد برای آن که تدبّر نماید»، «مغز» ماورای قشر و پوسته می‌باشد که با «تدبّر» برملا می‌گردد. نکته دیگر آن که «تدبّر در قرآن» به «پیگیری سیر آیات، یکی پشت سر دیگری و دقت در باطن ارتباط آن‌ها نیز نظر دارد، چرا که کشف انسجام و هماهنگی و عدم وجود اختلاف، نیازمند پیگیری و بررسی آیات در یک سوره و آیات یک سوره با کل قرآن دارد تا معلوم گردد کتابی که در طول ۲۳ سال در فراز و نشیب‌های زندگی پیامبر در شرایط بسیار متفاوت از یکدیگر مطرح گشته است، نمی‌تواند ساخته و پرداخته ذهن بشر بلکه هر موجود مادی باشد که پیوسته محکوم به تغییر و تحول و حرکت از نقص به سوی کمال نسبی خویش هستند (جوادی آملی، ۱۳۹۸، ج ۲: ۵۴۸).

علامه طباطبائی در این مورد می‌گوید: "تدبر" به معنای این است که چیزی را بعد از چیز دیگر بگیریم و در مورد آیه شریفه به معنای تأمل در یک آیه بعد از آیه ای دیگر و یا تأمل بعد تأمل در یک آیه است، لیکن از آن جا که غرض آیه شریفه بیان این جهت است که در قرآن کریم اختلافی نیست و قهرا بود و نبود اختلاف در بیش از یک آیه تصور دارد، لذا معنای اول یعنی تأمل در آیه ای پس از آیه دیگر منظور عمده است، هر چند که این معنا معنای دوم را هم نفی نمی‌کند (طباطبایی، ۱۳۸۵، ج ۵: ۱۹).

و علامه سید حیدر آملی در این باره می‌گوید: در تلاوت آیات قرآن هرگز نباید بدون تدبّر و تأمل رد شد زیرا آیات قرآن با تدبّر در آن‌ها خودشان را نمایان می‌کنند. تدبّر در آیات هرگز معطل شدن و توقّف بی حرکت و تفکر نیست، تدبّر در آیات قرآن در واقع تفسیر آیات به آیات دیگر است، تطبیق آیات با یکدیگر و توأم با حرکت فکری است، در اثر تدبّر در آیات همسوئی و هماهنگی معانی و معارف آن‌ها نمایان می‌شود آنگاه انسان می‌تواند به معانی اصیل و ناب آیات قرآن دست یابد (حیدرآملی، ۱۳۷۵، ج ۱: ۱۳۴).

قرآن در آیه دیگری هدف از نزول قرآن را تدبر در آیات آن و تذکر گرفتن از آن می‌داند: «كُتِبَ أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ مُبَارَكٌ لِيَدَّبَّرُوا آيَاتِهِ وَلِيَتَذَكَّرَ أُولُو الْأَلْبَابِ»؛ قرآن کتاب بابرکتی است که آن را به سوی تو (ای پیامبر) فرستادیم تا (مردم) در آیات آن تدبّر کنند و برای خردمندان تذکر است (سوره ص / ۲۹).

قرآن همه را به تدبر در خود فرا خوانده است. و بیان می‌دارد که در پرتو این تدبر هدایت می‌گیرند. و نیز می‌گوید که گمراهی به خاطر تدبر نمودن در قرآن است یا تدبر می‌کند اما بر قلب او قفل خورده است: «أَفَلَا يَتَذَبَّرُونَ الْقُرْآنَ أَمْ عَلَى قُلُوبٍ أَقْفَالُهَا» آیا در قرآن تدبر نمی‌کنند یا بر قلب آن‌ها قفل است (محمد/ ۲۴).

و مطابق با آیات دیگر قرآن، کسی که به آیات الهی کافر شود و حقیقت را ببوشاند بر قلب او مهر می‌خورد: «إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا سَوَاءٌ عَلَيْهِمْ أُنذَرْتَهُمْ أَمْ لَمْ تُنذِرْهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ خَتَمَ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ وَ عَلَى سَمْعِهِمْ وَ عَلَى أَبْصَارِهِمْ غِشَاوَةً وَ لَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ» (بقره / ۶-۷).

• دانش و علم

قرآن به ارزش دانش و علم تأکید می‌کند و انسان‌ها را به جستجو و طلب علم و دانش فرا می‌خواند. تحصیل و اکتساب دانش در جوامع اسلامی به عنوان واجب و مورد تشویق قرار دارد.

امروزه اهمیت علم و دانش بر بشریت مخفی نیست، همه مکاتب بشری و ادیان آسمانی بر کسب علم و دانش تأکید دارند و پیشرفت و ترقی در مسیر علم را افتخار آمیز می‌شمرند. لکن بدون تردید دین مبین اسلام بیش از هر دین و آیین دیگری به علم بها داده و انسان‌ها را به تعلیم و تعلم فراخوانده است. ده‌ها آیه در قرآن کریم و صدها حدیث در مجموعه ارزشمند سخنان اهل بیت عصمت (علیهم السلام) در بیان اهمیت علم، جایگاه، تعریف، اقسام، شرایط و مسائل علم و آموزش و نیز مذمت جهل و آثار آن آمده است.

قرآن کریم در آیه ۱۱ سوره مجادله این آیه شریفه بر اهمیت علم، برتری علما و رفعت مقام آنان تصریح نموده و فرموده است: *يَرْفَعُ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَالَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ دَرَجَاتٍ*؛ خداوند کسانی را که ایمان آورده‌اند و کسانی را که علم به آنان داده شده درجات عظیمی می‌بخشد.

واژه «دَرَجَاتٍ» که مطلق و بدون تعیین حد خاص برای آن به کار رفته است، در ادبیات قرآن کریم حاکی از عظمت و بزرگی آن است. در تفسیر این آیه شریفه، ابوذر (رحمه الله) گوید پیامبر (صلی الله علیه و آله) فرمود: ای اباذر طالب علم را خدا و ملائکه و پیامبران دوست می‌دارند. و علم را دوست نمی‌دارد مگر انسان با سعادت، پس خوشا به حال طالب علم، روز قیامت. و کسی که از خانه اش خارج شود تا دری از علم را به روی خود بگشاید، خداوند متعال به هر قدمش ثواب شهیدی از شهدای بدر را می‌نویسد و طالب علم حبیب خدا است. و کسی که علم را دوست داشته باشد، بهشت بر او واجب می‌شود و صبح و شام در رضای خدا به سر می‌برد و از دنیا خارج نمی‌شود مگر آن که از کوثر می‌نوشد و از میوه بهشت می‌خورد و در جنت رفیق حضرت خضر (ع) خواهد بود. سپس حضرت فرمود: همه این فضیلت‌ها، تحت این آیه قرآن است که فرمود: *«يَرْفَعُ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَالَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ دَرَجَاتٍ»* (الزمر/ آیه ۹).

تردیدی نیست که مقام علما نزد خداوند، همچون سایر مردم نیست و هرچه انسان عالم‌تر باشد، مقام و منزلت او نزد او بیشتر است. قرآن کریم علاوه بر آیه فوق در سوره زمر نیز به این مطلب مهم اشاره فرموده: *«هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ؟ أَلَا كَسَانِي كَمَا مِي دَانْدِنَا بَا كَسَانِي كَمَا نَمِي دَانْدِنَا يَكْسَانْدِنَا؟!»* و امام صادق علیه السلام نیز فرموده است: *«فَضْلُ الْعَالِمِ عَلَى الْعَابِدِ كَفَضْلِ الْقَمَرِ عَلَى سَائِرِ النُّجُومِ لَيْلَةَ الْبَدْرِ»*، برتری عالم بر عابد مانند برتری ماه شب چهارده بر دیگر ستارگان است (کینی، ۱۳۸۵، ج ۱: ۳۴).

علامه طباطبایی (ره) در تفسیر آیه فوق می‌نویسد: «در این معنا هیچ تردیدی نیست که لازمه ترفیع خدا درجه بنده‌ای از بندگانش را باعث زیادتر شدن قرب او به خدای تعالی است، و این

خود قرینه و شاهدی است عقلی بر اینکه مراد از اینهایی که موهبت علمشان داده‌اند، علمایی از مؤمنین است. بنا بر این، آیه شریفه دلالت می‌کند بر اینکه مؤمنین دو طایفه هستند، یکی آنهایی که تنها مؤمنند، دوم آنهایی که هم مؤمنند و هم عالم، و طایفه دوم بر طایفه اول برتری دارند، هم چنان که در جای دیگر فرموده: «هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ» (طباطبایی، ۱۳۶۳، ج ۱۹: ۳۲۷).

• منطق و استدلال

قرآن به استفاده از منطق و استدلال منطقی در برخورد با افکار و مواضع مختلف تأکید دارد. این آموزش باعث می‌شود که انسان‌ها بتوانند به طور منطقی و عقلانی به بررسی و تحلیل مسائل و مشکلات پرداخته و به نتایج درست برسند. در قرآن، بر اساس منطق و استدلال منطقی، حجت و برهان برای اثبات و توجیه مسائل مطرح شده است. در قرآن، به تعداد زیادی آیه اشاره شده است که از طریق تأمل در آثار خلقت، به وجود خداوند و قدرت او اشاره می‌کنند. این استدلال بر اساس استنتاج منطقی "از آنجا که یک آثارکننده وجود دارد، بنابراین باید یک خالق وجود داشته باشد" است. قرآن در بسیاری از آیات به روایات و وقایع گذشته اشاره می‌کند و از آنها به عنوان حجتی برای نشان دادن حقانیت و روشنی دین استفاده می‌کند. این استدلال مبتنی بر استدلال تاریخی و نسبت میان واقعیت‌های تاریخی و واقعیت‌های دینی است. قرآن به تعداد زیادی معجزه اشاره کرده است که به عنوان برهانی از حقانیت و رسالت پیامبران و ضرورت اطاعت از آنها استفاده می‌شود. این استدلال بر اساس استدلال قوت و توانایی انسان در تولید معجزات و تحقق آنها نیست و به خداوند به عنوان مؤثرترین عامل در تولید معجزات اشاره دارد.

برای مثال، در آیه ۱۲۵ سوره البقره، از مؤمنان خواسته می‌شود که به طریق منطقی و استدلال، دعوت به دین خداوند را قبول کنند: "وَاتَّخِذُوا مِنْ مَّقَامِ إِبْرَاهِيمَ مُصَلًّى وَعَهِدُنَا إِلَىٰ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ أَنْ طَهِّرَا بَيْتِيَ لِلطَّائِفِينَ وَالْعَاكِفِينَ وَالرُّكَّعِ السُّجُودِ".

در آیه ۲۹ سوره البقره، به مؤمنان گفته می‌شود که بر اساس استدلال منطقی و فهم عقلی، در تصمیم‌گیری‌های خود عمل کنند: «هُوَ الَّذِي خَلَقَ لَكُمْ مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا ثُمَّ اسْتَوَىٰ إِلَى السَّمَاءِ فَسَوَّاهُنَّ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ».

در آیه ۱۹۱ سوره آل عمران، به مؤمنان گفته می‌شود که در بحث‌های دینی و اجتماعی، با استدلال منطقی و حجت به برخورد کنند: «الَّذِينَ يَذْكُرُونَ اللَّهَ قِيَامًا وَقُعُودًا وَعَلَىٰ جُنُوبِهِمْ وَيَتَفَكَّرُونَ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ».

• عدالت و انصاف

قرآن بر اهمیت عدالت و انصاف در رفتار و تصمیم‌گیری‌های انسانی تأکید می‌کند. این آموزش باعث می‌شود که انسان‌ها در تعاملات خود با دیگران، به انصاف و احترام به حقوق دیگران عمل کنند.

«إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ وَإِيتَاءِ ذِي الْقُرْبَىٰ وَيَنْهَىٰ عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَالْبَغْيِ ۗ يَعِظُكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ» (سوره نحل، آیه ۹۰) این آیه می‌فرماید: "به درستی خداوند فرمان می‌دهد (اجرای) عدل و احسان و اهداء نزدیکان و منع از فاحشه و منکر و ستم؛ و او شما را انداز می‌دهد تا پند بگیرید."

«إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الَّذِينَ يُقْسِطُونَ» (سوره المائده، آیه ۴۲) در این آیه آمده است: "به درستی خداوند کسانی را دوست دارد که عدل کنند."

«إِنَّا أَنْزَلْنَا الْكِتَابَ بِالْحَقِّ لِتَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ بِمَا أَرَاكَ اللَّهُ» (سوره النساء، آیه ۱۰۵) در این آیه آمده است: "به درستی کتاب را به حق نازل کردیم تا بر اساس آن، انصاف در میان مردم داشته باشی."

«يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ بِالْقِسْطِ شُهَدَاءَ لِلَّهِ وَلَوْ عَلَىٰ أَنْفُسِكُمْ أَوِ الْوَالِدِينَ وَالْأَقْرَبِينَ» (سوره النساء، آیه ۱۳۵) در این آیه خداوند می‌فرماید: "ای کسانی که ایمان آورده‌اید! عدالت‌مندان باشید و برای خداوند شاهدانی باشید، حتی اگر بر خود و پدر و مادر و خویشاوندانتان باشد."

عدل همان قانونی است که تمام نظام هستی بر محور آن می‌گردد. جامعه انسانی هم که گوشه کوچکی از این عالم پهناور است نمی‌تواند از این قانون مستثنی باشد. از آنجا که عدالت با همه قدرت و شکوه و تأثیر عمیقش در مواقع بحرانی و استثنایی به تنهایی کارساز نیست، بلافاصله دستور به احسان را پشت سر آن می‌آورد. به تعبیر روشن‌تر در طول زندگی انسان‌ها مواقع حساسی پیش می‌آید که حل مشکلات به کمک اصل عدالت به تنهایی امکان‌پذیر نیست، بلکه نیاز به ایثار و گذشت و فداکاری دارد، که با استفاده از اصل احسان باید تحقق یابد. مثلاً دشمن به جایی حمله کرده و یا طوفان و سیل و زلزله، بخشی از کشور را ویران نموده، اگر مردم در چنین شرایطی بخواهند در انتظار آن بنشینند که مثلاً مالیات‌های عادلانه و سایر قوانین عادی، مشکل را حل کند امکان‌پذیر نیست. اینجاست که باید همه کسانی که توانایی فکری، جسمی و مالی دارند، دست به فداکاری بزنند و در حد توان ایثار کنند و گرنه دشمن جبار ممکن است کل جامعه آنها را از بین ببرد و یا حوادث طبیعی جمع‌کننده را به نابودی بکشاند.

امام علی علیه السلام فرمودند: عدل آن است که حق مردم را به آنها برسانی و احسان آن است که بر آنها تفضلّ نمایی (نهج البلاغه، کلمات قصار ۲۳۱).

پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم فرمودند: کسی که با فقیر همدردی کند و با مردم انصاف داشته باشد، مؤمن واقعی است» (کینی، ۱۳۸۵، ج ۱: ۸۷).

حضرت علی علیه السلام در نامه خود به مالک اشتر درباره رعایت انصاف می فرماید: با خدا و مردم و خویشاوندان نزدیک، و یا افرادی از رعیت خود که آنان را دوست داری، انصاف را رعایت کن» (نهج البلاغه، نامه ۵۳).

این آیات و سایر آیات مشابه در قرآن کریم نشان می‌دهند... قرآن کریم عدالت و انصاف را به عنوان اصولی مهم در جامعه ترویج می‌دهد و از مؤمنان خواسته می‌شود که در همه جنبه‌های زندگی خود از این اصول پیروی کنند. این شامل رفتار عادلانه در معاملات تجاری، توزیع منصفانه ثروت و منابع، رفع ظلم و ستم، رعایت حقوق مظلومان و تحقق عدالت اجتماعی است.

۲- با استفاده از ابعاد رشدی دانش‌آموزان

رشد دانش‌آموزان نیز می‌تواند به صورت چند ابعادی در نظر گرفته شود. این ابعاد می‌توانند عبارت باشند از:

• رشد تحصیلی

این ابعاد شامل پیشرفت در علوم مختلف مانند ریاضیات، علوم طبیعی، زبان‌ها، هنر و غیره است. رشد تحصیلی به دانش‌آموزان کمک می‌کند تا مهارت‌ها و دانش خود را در حوزه تحصیلی بهبود بخشند و نتایج بهتری در دروس و آزمون‌ها حاصل کنند. رشد تحصیلی دانش‌آموزان به طور عمومی به میزان پیشرفت و توسعه دانش، مهارت‌ها و عملکرد تحصیلی آنها اشاره دارد. این رشد در حوزه‌های مختلفی از جمله ریاضیات، علوم، زبان‌ها، هنر و سایر دروس تحصیلی قابل مشاهده است.

• رشد شخصی

این ابعاد شامل توسعه شخصیت، اعتماد به نفس، خودآگاهی، هدف‌گذاری و مهارت‌های زندگی است. رشد شخصی به دانش‌آموزان کمک می‌کند تا خود را بهتر بشناسند، با مشکلات روبرو شوند، به عنوان یک فرد مسئول و خودمدیر عمل کنند و به عنوان شهروندان مسئولیت‌پذیری نشان دهند. رشد شخصیتی دانش‌آموزان به توسعه و پیشرفت در جوانمردی، اخلاق، ارزش‌ها، اعتماد به نفس، توانایی‌های اجتماعی و روانی، همکاری و تعامل مؤثر با دیگران اشاره دارد. رشد شخصیتی نشانگر تغییر و بهبود در سطح رشد و توسعه شخصیتی فرد است. رشد

شخصیتی شامل توسعه ارزش‌ها و اخلاقیات مثبت در دانش‌آموزان است. این شامل مسئولیت‌پذیری، احترام به دیگران، انصاف، صداقت، همدلی و اخلاقیات مرتبط با محیط تحصیلی است.

• رشد اجتماعی و روابط

این ابعاد شامل توانایی برقراری روابط مثبت با همکلاسی‌ها، ارتباط مؤثر با معلمان و دیگران، همکاری در گروه‌های کاری و تجربه موفقیت‌های اجتماعی است. رشد اجتماعی به دانش‌آموزان کمک می‌کند تا مهارت‌های ارتباطی، همکاری و رهبری را تقویت کنند و در محیط‌های اجتماعی بهتر عمل کنند. یکی از عوامل مهم در رشد اجتماعی دانش‌آموزان، توسعه مهارت‌های ارتباطی است. این شامل مهارت‌های گفتاری و شنیداری، قدرت بیان، توانایی گوش دادن فعال و ارتباط برقرار کردن با دیگران به صورت مؤثر است.

• رشد هنری و خلاقیت

این ابعاد شامل توسعه استعدادها و هنری و خلاقیت در زمینه نقاشی، موسیقی، نمایشنامه، نوشتن و سایر فعالیت‌های هنری است. رشد هنری و خلاقیت به دانش‌آموزان کمک می‌کند تا علاقه‌مندی‌ها و استعدادها را کشف کنند و بتوانند به شیوه‌های خلاقانه به مسائل نگرینسته و راه‌حل‌های نوآورانه ارائه دهند.

• رشد شناختی

رشد شناختی دانش‌آموز به معنای بهبود و توسعه قابل ملاحظه مهارت‌ها و عملکردهای شناختی آنها است. این شامل توانایی‌های ذهنی و شناختی است که برای یادگیری، حل مسائل، تفکر انتقادی، تمرکز، حافظه، خلاقیت و تصمیم‌گیری نیاز داریم.

چارچوب نظری و مدل مفهومی پژوهش

آموزش فکری در دوره ابتدایی با توجه به رهنمودهای قرآن می‌تواند به توسعه معرفت شناختی دانش‌آموزان کمک کند. آموزش و پرورش درس‌هایی را در برنامه آموزشی می‌بایست قرار دهد که به دانش‌آموزان مفاهیم اساسی قرآن را آموزش دهد. این مفاهیم می‌تواند شامل اصول اخلاقی، احادیث، محبت و رحمت، عدالت و دیگر مفاهیم مهم باشد. و از سوی دیگر باید آموزش تفسیر قرآن در سطوح ساده‌تر در برنامه های درسی گنجانده شود تا دانش‌آموزان را به تفکر، تحلیل و بحث تشویق کند. مهارت‌های تفکری مانند تحلیل، تفسیر، نقد و بررسی دقیق متون را تقویت کنید و به دانش‌آموزان درک بهتر کمک می‌کند

همچنین استفاده از سؤالات باز؛ تبادل نظر سازنده؛ ترغیب ذهنیتی فکری و معرفتی از طریق قرآنی با برگزاری سفرهای طبیعت‌گردی، دیدن مناظر طبیعی، آشنایی با حیوانات و گیاهان، و توضیح نقش آفرینش در زندگی انسان به دانش‌آموزان کمک می‌کند تا ارتباطی عمیق‌تر با خداوند و آفرینش ایجاد کنند (خزلی و همکاران، ۱۴۰۲).

قصه‌خوانی قرآنی، مثل قصه حضرت یوسف (ع)، به همراه نمایش تئاتری، داستان‌های کوتاه، نقاشی و سایر فعالیت‌ها چون آموزش اخلاق به توسعه فکری و معرفتی آنها کمک کند. این ارزش‌ها می‌تواند شامل عدالت، صداقت، احترام به دیگران، سخاوت و غیره باشد. (حسنی و وجدانی، ۱۳۹۵).

ادراک (درک و فهم مفاهیم)، حواس و قلب نقش مهمی در معرفت‌شناختی آموزش فکری در دوره ابتدایی با توجه به رهنمودهای قرآن ایفا می‌کنند. استفاده از تصاویر، نمودارها، فیلم‌ها، نمونه‌ها و مثال‌های واقعی می‌تواند ادراک دانش‌آموزان را افزایش دهد و فرصت‌های بیشتری برای تجربه و درک عمیق‌تر ارائه دهد. در نهایت قلب به عنوان مرکز عاطفی و روحی فرد، نقش مهمی در آموزش فکری با تأکید بر رهنمودهای قرآن دارد. آموزش فکری باید از طریق تقویت ارتباط عاطفی و احساسی دانش‌آموزان با مفاهیم قرآنی، به تقویت قلب آنها کمک کند. و در این روش‌ها می‌توانند علاوه بر تقویت ارتباط عاطفی با مفاهیم قرآنی، آرامش و تمرکز را در دانش‌آموزان افزایش دهند و بر آموزش فکری مؤثرتری تأثیر بگذارند (تنها و همکاران، ۱۳۹۹).

خودشناسی به معنای استفاده از روش‌هایی است که به دانش‌آموزان امکان می‌دهد ارتباط شخصی و معنوی با موضوعات آموزشی برقرار کنند. در آموزش فکری در دوره ابتدایی، خودشناسی با توجه به رهنمودهای قرآن می‌تواند مؤثر باشد. با توجه به نتایج حاصل از مبانی نظری و پیشینه پژوهش در خصوص معرفت‌شناسی مدل مفهومی این تحقیق در شکل زیر آورده شده است.

شکل ۱-۱- مدل مفهومی الگوی معرفت‌شناختی آموزش فکری دانش‌آموزان ابتدایی با تکیه بر رهنمودهای قرآن

(منبع: رساله الگوی معرفت‌شناختی آموزش فکری در دوره ابتدایی با توجه به رهنمودهای قرآن ۱۴۰۲ شمس الدین خزلی)

ابعاد الگوی باید قادر به ظرفیت‌سازی فکری در جهت اعتبار بخشی به آموزش و معرفت‌سازی باشند. در مدل فوق‌توان پشتیبانی از معرفت‌شناسی و آموزش فکری را دو بعد اعتباری و حقیقی با استفاده از آموزش‌های تدریجی، خودشناسی و شهودی در جهت تقویت ادراک و حواس و قلب همانطور که در شکل فوق ترسیم شده است بر عهده دارند.

روش‌شناسی تحقیق

پژوهش از لحاظ نوع، کاربردی است و از آنجایی که هدف پژوهش، یافتن پاسخ به مساله و چالش اساسی است، در زمره تحقیقات نتیجه‌گرا دسته‌بندی می‌گردد. از نظر هدف تحقیق نیز این پژوهش در زمره مطالعات کاربردی جای می‌گیرد. پژوهش حاضر دارای روش توصیفی-تحلیلی است و در زمره تحقیقات اکتشافی جای داشته و هدف آن اکتشاف ابعاد اصلی الگوی معرفت‌شناختی آموزش فکری در دوره ابتدایی با توجه به رهنمودهای قرآن است.

روش جمع‌آوری داده‌ها، ترکیبی از کتابخانه‌ای و میدانی بوده که از طریق فیش‌برداری، توزیع پرسشنامه و اجرای مصاحبه انجام شده است. روش نمونه‌گیری در این پژوهش از نوع هدفمند

بوده و تعداد ۳۵۰ پرسشنامه توزیع و در نهایت ۳۰۰ عدد جمع‌آوری گردید. پرسشنامه با مقیاس ۵ درجه‌ای طیف لیکرت با رتبه‌های «خیلی زیاد، زیاد، متوسط، کم و خیلی کم» طراحی و بر اساس آن میزان مطلوبیت شاخص‌های پرسشنامه محاسبه گردید. همچنین به منظور تعیین روایی و صحت اطمینان از ارتباط بین ۴ بعد از ابعاد اصلی با مولفه‌ها (۱۱ مولفه اصلی) در معرفت‌شناسی آموزش فکری با ۴۹ شاخص مرتبط، از سوی خبرگان به تایید رسید.

جدول ۱-۱- ابعاد، مولفه‌ها و شاخص‌های شناسایی شده موجود

بعد	مولفه	تعداد گویه
	شناخت خود	۱۰
شناخت اثباتی	شناخت محیط	۴
	شناخت مهارتی	۴
	شناخت معنوی	۶
شناخت تبیینی	شناخت فردی	۵
	شناخت اجتماعی	۵
شناخت حقیقی	شهود	۴
	آموزش تدریجی	۵
	قلب	۴
شناخت اعتباری	حواس	۳
	ادراک	۴

در همین حال برای آزمون پایایی پرسشنامه‌ها از محاسبه ضریب آلفای کرونباخ استفاده شد که در نهایت ضریب آلفای کرونباخ برای پرسشنامه، عدد ۰٫۸۲۸ بدست آمد که با توجه به بزرگتر بودن این عدد نسبت به ۰٫۷۵، پایایی پرسشنامه مورد تایید قرار گرفت. برای سنجش برازش مدل، در تطبیق، آماره t محاسبه شده معنی‌دار بود و نتایج نشان داد که تطبیق مدل از نظر متخصصان دارای اعتبار است و با اطمینان ۹۹ درصد مورد تایید قرار گرفته است. در ضمن نتایج نشان داد که

قابلیت فهم بودن مدل از نظر متخصصان دارای اعتبار است و با اطمینان ۹۹ درصد مورد تأیید قرار گرفته است. تأیید شدن و اعتبار در قابلیت تعمیم بودن و کنترل مدل، نیز با اطمینان ۹۹ درصد مورد تأیید قرار گرفته است. در این پژوهش مدل مفهومی برگرفته از ابعاد، مؤلفه‌ها و شاخص‌های شناسایی شده ترسیم گردید.

تجزیه و تحلیل داده‌ها و یافته‌های تحقیق

تحلیل توصیفی داده‌ها: ۱۶ درصد از مجموع پاسخ‌دهندگان دارای تحصیلات در مقطع دکتری، ۴ درصد دارای کارشناسی ارشد و مابقی درصد هم دارای مدرک تحصیلی کارشناسی بودند. از نظر سوابق خدمتی، ۶ درصد بالای ۲۰ سال، ۸ درصد بین ۱۰ تا ۲۰ سال بوده و ۶ درصد نیز زیر ۱۰ سال سابقه خدمتی داشتند. از نظر سابقه مدیریتی ۵۱ درصد بالای ۲۰ سال، ۳۲ درصد بین ۱۰ تا ۲۰ سال و ۱۷ درصد نیز زیر ۱۰ سال سابقه تدریس و مدیریتی داشتند.

ابتدا مفاهیم اساسی که در زمینه ابعاد معرفت‌شناختی آموزش فکری از ادبیات تحقیق، جمع‌آوری و با تحلیل محتوا طبقه‌بندی گردید و به دنبال استخراج این مفاهیم که در مدل مفهومی مطرح شدند. ارتباط مهم‌ترین مؤلفه‌های اصلی در توان تولید ملی بر اساس مقیاس ۵ درجه‌ای طیف لیکرت با رتبه‌های «خیلی زیاد، زیاد، نه چندان زیاد، کم و خیلی کم» طراحی و بر اساس آن میزان مطلوبیت مؤلفه‌ها محاسبه گردیده و به شرح جدول زیر جمع‌بندی شد. در ادامه از خبرگان خواسته شد برای تعیین وزن و میزان اهمیت هر یک از مؤلفه‌های را با هم مقایسه نموده و مهم بودن هر کدام را نسبت به یکدیگر مشخص نمایند که با توجه به نتیجه به دست آمده، مهم‌ترین مولفه‌ها به ترتیب رتبه بندی جدول مشخص شدند و نهایتاً با توجه به محاسبات انجام شده، میانگین شاخص‌های هر یک از مولفه‌ها به شرح جداول زیر احصاء گردیدند.

بعد	مؤلفه	میانگین	انحراف استاندارد	چولگی	کشیدگی
شناخت اثباتی	شناخت خود	۳,۳۰	۰,۸۱	۰,۰۴	-۰,۳۷
	شناخت محیط	۳,۰۷	۰,۸۵	۰,۲۰	-۰,۲۹
	شناخت مهارتی	۳,۲۹	۰,۸۳	-۰,۰۸	-۰,۱۴
شناخت تبیینی	شناخت معنوی فردی	۳,۳۲	۰,۷۵	۰,۰۸	-۰,۲۹
	شناخت معنوی اجتماعی	۳,۲۵	۰,۷۳	۰,۰۳	۰,۳۵
شناخت حقیقی	شهود	۳,۱۷	۰,۷۸	-۰,۰۷	۰,۴۴
	آموزش تدریجی	۳,۳۰	۰,۷۷	۰,۰۲	۰,۱۸
شناخت اعتباری	قلب	۳,۲۴	۰,۸۶	-۰,۱۰	۰,۰۶
	حواس	۳,۵۳	۰,۸۰	-۰,۵۵	۰,۴۴
	ادراک	۳,۳۶	۰,۸۱	-۰,۱۹	۰,۰۶

همان طور که در جدول آمده، تمام مؤلفه در محدوده مطلوب قرار دارند. هم‌چنین با توجه به وزن کلی هر مؤلفه و میانگین وزنی محاسبه شده و با توجه به این که میانگین اوزان عدد ۳ است، مؤلفه‌هایی که میانگین وزنی کمتر از این مقدار کسب کرده باشند، باید حذف شوند، ولی چنین موردی مشاهده نگردید و کلیه مؤلفه‌ها پذیرفته شدند و با استفاده از با استفاده از آزمون کولموگروف-اسمیرنوف نرمال بودن داده‌های بررسی قرار گرفت که نتایج آن در جدول ۱-۲ منعکس شده است. چنانچه در اطلاعات جدول ۱-۲ مشاهده می‌شود، سطح معنی‌داری آماره‌ی آزمون کولموگروف-اسمیرنوف برای هر متغیر بزرگتر از ۰,۰۵ است، لذا فرض صفر (نرمال بودن داده‌ها) تأیید و فرض مقابل رد می‌گردد. یعنی، داده‌ها از توزیع نرمال برخوردار هستند.

جدول ۲-۱- خلاصه آزمون کولموگروف-اسمیرنوف

بعد	مؤلفه	آماره آزمون	Sig.
شناخت اثباتی	شناخت خود	۰,۷۶۵	۰,۷۷۸
	شناخت محیط	۰,۳۷۴	۰,۶۴۶
	شناخت مهارتی	۰,۱۷۸	۰,۵۷۱
شناخت تبیینی	شناخت معنوی فردی	۰,۵۳۲	۰,۷۰۳
	شناخت معنوی اجتماعی	۰,۵۲۸	۰,۷۰۱
شناخت حقیقی	شهود	۰,۲۹۸	۰,۶۱۷
	آموزش تدریجی	۰,۵۳۹	۰,۷۰۵
شناخت اعتباری	قلب	۰,۳۶۱	۰,۶۴۱
	حواس	۰,۲۵۱	۰,۵۹۹
	ادراک	۰,۲۵۵	۰,۶۰۱

برای پاسخ به این سوال اصلی یعنی اولویت‌بندی ابعاد و مولفه‌ها معرفت‌شناختی آموزش فکری با تاکید بر رهنمودهای قرآن در دوره ابتدایی از تحلیل عاملی تأییدی استفاده شد و با توجه به اینکه مقیاس اندازه‌گیری فاصله‌ای بود و همچنین توزیع داده‌ها نرمال بود از آزمون‌های پارامتریک مناسب (همبستگی پیرسون) استفاده گردید که نتایج آن در جدول ۳-۱ آورده شده است.

جدول ۴-۱۵- همبستگی بین عوامل

شناخت اثباتی	شناخت تبینی	شناخت حقیقی	شناخت اعتباری
همبستگی Sig.	۱		
همبستگی Sig.	۰,۷۸۰** ۰,۰۰۰		
همبستگی Sig.	۰,۷۱۹** ۰,۰۰۰	۰,۷۷۴** ۰,۰۰۰	
همبستگی Sig.	۰,۷۲۰** ۰,۰۰۰	۰,۷۳۰** ۰,۰۰۰	۱

همان‌طور که از جدول ۳-۱ مشخص است، علامت * نشان‌دهنده وجود همبستگی بین متغیرهای پژوهش در سطح ۰,۰۱ را نشان می‌دهد. یعنی، بین متغیرها رابطه مستقیم وجود دارد. شدت رابطه نیز از جدول فوق قابل مشاهده است.

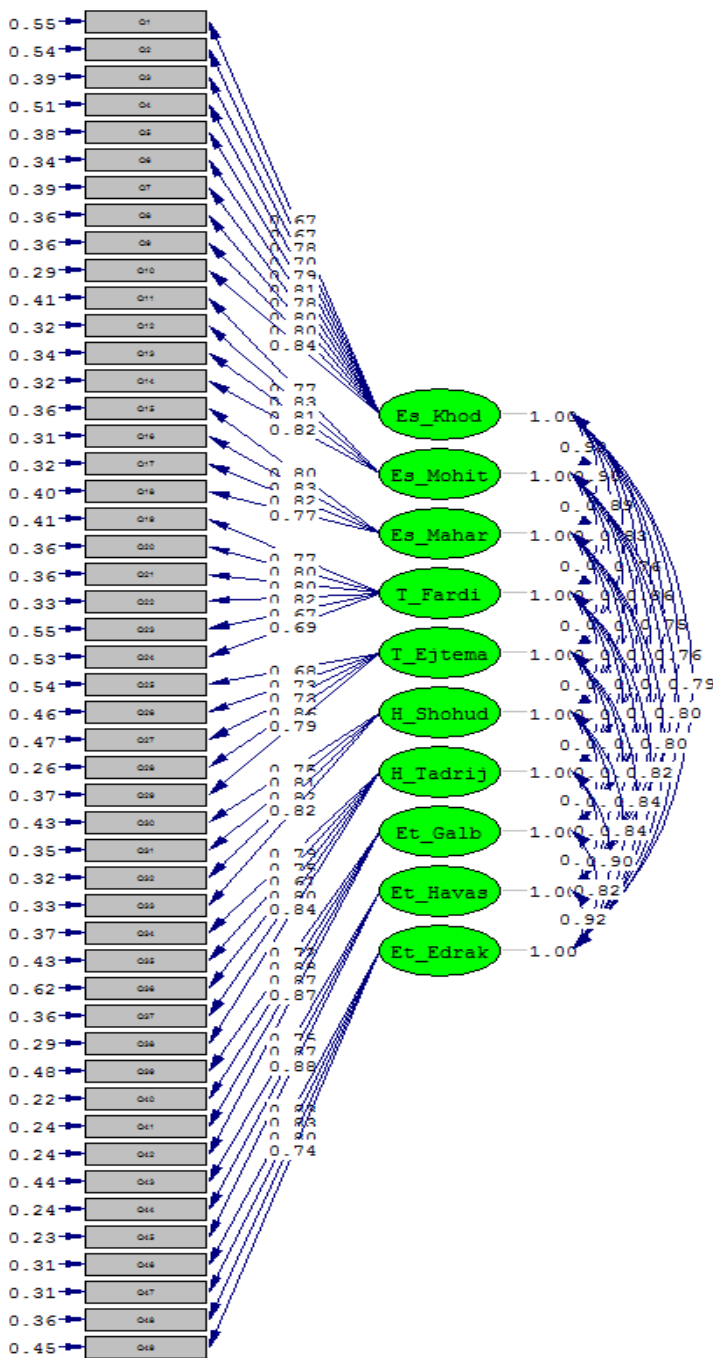
در ضمن تحلیل عاملی تائیدی، مدل‌های ساختاری همزمان کلاسیک، تحلیل مسیر و سایر روش‌های آماری است. روش تحلیل مسیر، یکی از بهترین تکنیک‌های حل معادلات ساختاری محسوب می‌شود که تعمیمی از رگرسیون معمولی است و قادر است علاوه بر بیان آثار مستقیم، آثار و همبستگی مشاهده شده بین آن‌ها را تفسیر کند. برای اینکه روابط علی میان متغیرهای مستقل و وابسته و همچنین توان تبین این روابط را نشان دهیم و اثبات کنیم که مدل مورد نظر تناسب و برازش مناسبی با داده‌ها دارد، از تحلیل مسیر استفاده می‌کنیم. بدین منظور، از قابلیت موجود در نرم‌افزار LISREL استفاده کرده‌ایم که نتایج حاصل از آن در قالب نمودارهای مسیر و شاخص‌های برازندگی مدل در ادامه نشان داده شد.

جدول ۴-۱۶: گویه‌های تایید شده معرفت‌شناختی آموزش فکری

رتبه	وضعیت گویه	مقدار t	بارهای عاملی	برچسب گویه	اولویت	برچسب	مولفه	اولویت	بعد
۱۰	تایید شد	۱۲,۸۶	۰,۶۷	Q1					
۹	تایید شد	۱۳,۰۴	۰,۶۷	Q2					
۷	تایید شد	۱۵,۹۶	۰,۷۸	Q3					
۸	تایید شد	۱۳,۶۵	۰,۷۰	Q4					
۵	تایید شد	۱۶,۰۸	۰,۷۹	Q5	۳	Es_Khod	شناخت		
۲	تایید شد	۱۶,۹۲	۰,۸۱	Q6			خود		
۶	تایید شد	۱۵,۹۹	۰,۷۸	Q7					
۳	تایید شد	۱۶,۵۶	۰,۸۰	Q8					
۴	تایید شد	۱۶,۵۲	۰,۸۰	Q9					
۱	تایید شد	۱۷,۹۲	۰,۸۴	Q10					
۴	تایید شد	۱۵,۴۵	۰,۷۷	Q11					
۱	تایید شد	۱۷,۱۷	۰,۸۳	Q12	۱	Es_Mohit	شناخت		
۳	تایید شد	۱۶,۷۵	۰,۸۱	Q13			محیط		
۲	تایید شد	۱۷,۰۶	۰,۸۲	Q14					
۳	تایید شد	۱۶,۴۵	۰,۸۰	Q15					
۱	تایید شد	۱۷,۳۰	۰,۸۳	Q16	۲	Es_Maharati	شناخت		
۲	تایید شد	۱۷,۱۸	۰,۸۲	Q17			مهارتی		
۴	تایید شد	۱۵,۶۱	۰,۷۷	Q18					
۴	تایید شد	۱۵,۴۷	۰,۷۷	Q19					
۳	تایید شد	۱۶,۳۸	۰,۸۰	Q20					
۲	تایید شد	۱۶,۴۸	۰,۸۰	Q21	۱	T_Fardi	شناخت		
۱	تایید شد	۱۷,۰۲	۰,۸۲	Q22			معنوی		
۶	تایید شد	۱۲,۹۰	۰,۶۷	Q23			فردی		
۵	تایید شد	۱۳,۲۷	۰,۶۹	Q24					
۵	تایید شد	۱۳,۱۱	۰,۶۸	Q25					شناخت
۳	تایید شد	۱۴,۴۵	۰,۷۳	Q26	۲	T_Ejtemai	معنوی		
۴	تایید شد	۱۴,۴۴	۰,۷۳	Q27			اجتماعی		

۱	تایید شد	۱۸,۴۴	۰,۸۶	Q28			
۲	تایید شد	۱۶,۱۶	۰,۷۹	Q29			
۴	تایید شد	۱۴,۹۱	۰,۷۵	Q30			
۳	تایید شد	۱۶,۴۷	۰,۸۱	Q31	۱	H_Shohud	شهود
۱	تایید شد	۱۷,۰۳	۰,۸۲	Q32			
۲	تایید شد	۱۶,۸۰	۰,۸۲	Q33			
۳	تایید شد	۱۶,۲۹	۰,۷۹	Q34			۳ شناخت حقیقی
۴	تایید شد	۱۵,۱۰	۰,۷۵	Q35			
۵	تایید شد	۱۱,۵۲	۰,۶۱	Q36	۲	H_Tadriji	آموزش تدریجی
۲	تایید شد	۱۶,۳۷	۰,۸۰	Q37			
۱	تایید شد	۱۷,۷۱	۰,۸۴	Q38			
۴	تایید شد	۱۴,۱۲	۰,۷۲	Q39			
۱	تایید شد	۱۹,۱۹	۰,۸۸	Q40	۱	Et_Galb	قلب
۳	تایید شد	۱۸,۷۸	۰,۸۷	Q41			
۲	تایید شد	۱۸,۸۴	۰,۸۷	Q42			
۳	تایید شد	۱۴,۷۴	۰,۷۵	Q43			
۲	تایید شد	۱۸,۵۱	۰,۸۷	Q44	۲	Et_Havas	حواس
۱	تایید شد	۱۸,۷۶	۰,۸۸	Q45			۱ شناخت اعتباری
۱	تایید شد	۱۷,۳۶	۰,۸۳	Q46			
۲	تایید شد	۱۷,۲۹	۰,۸۳	Q47			
۳	تایید شد	۱۶,۵۰	۰,۸۰	Q48	۳	Et_Edrak	ادراک
۴	تایید شد	۱۴,۶۹	۰,۷۴	Q49			

همه گویه‌ها دارای آماره t بزرگتر از ۱,۹۶ بودند؛ بنابراین، هیچ کدام از گویه‌ها از مدل حذف نمی‌شوند. از طرفی، بارهای عاملی، شاخصی که بیشترین بار عاملی را داشته باشد، در اندازه‌گیری متغیر مربوطه سهم بیشتری دارد و شاخصی که ضرایب کوچک‌تری داشته باشد سهم کمتری را در اندازه‌گیری سازه مربوطه ایفا می‌کند. شکل ۴-۵ و ۴-۶ مربوط به مدل نهایی معرفت‌شناختی آموزش فکری است. مقدار کای اسکوئر بر درجه آزادی مدل حاضر ۲,۳۲ و مقدار RMSEA برابر ۰,۰۶۷ می‌باشد.

Chi-Square=2515.14, df=1082, P-value=0.05138, RMSEA=0.067

شکل ۴-۵: مدل معرفت‌شناختی آموزش فکری در حالت ضرایب استاندارد

جدول ۴-۱۷: گزیده‌ای از شاخص‌های برازش مهم مدل ترسیمی

شاخص	نام شاخص	اختصار	مقدار	برازش قابل قبول
شاخص‌های برازش مطلق	سطح تحت پوشش (کای اسکوتر)	-	۲۵۱۵,۱۴	
	شاخص نیکویی برازش	GFI	۰,۹۵	بزرگتر از ۰,۹
شاخص‌های برازش تطبیقی	شاخص نیکویی برازش اصلاح شده	AGFI	۰,۹۳	بزرگتر از ۰,۹
	شاخص برازش تطبیقی	CFI	۰,۹۹	بزرگتر از ۰,۹
شاخص‌های برازش مقتصد	ریشه میانگین مربعات خطای برآورد	RMSEA	۰,۰۶۷	کمتر از ۰,۱

بنابراین، براساس نتایج تحلیل عاملی، اولویت‌بندی مولفه‌ها و ابعاد معرفت‌شناختی آموزش فکری با تاکید بر رهنمودهای قرآن در معلمان دوره ابتدایی شهر تهران به صورت زیر است:

- اولویت اول: شناخت اعتباری
- اولویت دوم: شناخت اثباتی
- اولویت سوم: شناخت حقیقی
- اولویت چهارم: شناخت تبیینی

نتیجه‌گیری و پیشنهادات:

با بررسی سوالات پژوهش مبنی بر تعیین ابعاد، مؤلفه‌ها و شاخص‌های معرفت‌شناختی آموزش فکری با تاکید بر رهنمودهای قرآن در معلمان دوره ابتدایی، نتایج نشان دادند که این ابعاد و مؤلفه‌ها شامل، شناخت اعتباری (قلب، حواس و ادراک)، شناخت اثباتی (شناخت محیط، مهارت و شناخت خود)، شناخت حقیقی (شهود و آموزش تدریجی)، شناخت تبیینی (شناخت معنوی فردی و اجتماعی) است. و اولویت بندی آن به ترتیب شرح شناخت اعتباری؛ شناخت اثباتی؛ شناخت حقیقی؛ شناخت تبیینی است

در نتیجه می‌توان گفت؛ آموزش فلسفه برای کودکان یک اقدام آموزشی است که به بهبود تفکر کودکان می‌پردازد و چنانچه کنجکاوی طبیعی کودکان و میل آنان به دانستن درباره جهان را با فلسفه مرتبط کنیم، می‌توانیم کودکان را به متفکرانی تبدیل کنیم که بیش از پیش نقاد، انعطاف پذیر و مؤثر باشند. بر اساس یافته‌های حاصل از پژوهش که در اینجا با توجه به اولویت آنها تبیین می‌گردد. شناخت اعتباری از اولویت بیشتری نسبت به سایر شناختها برخوردار است. بدین معنی که معلمی که معرفت‌شناختی آموزش فکری را با تاکید بر رهنمودهای قرآن در دوره ابتدایی مد نظر قرار می‌دهد، می‌تواند تفکر از روی هیجانان را بشناسد. به عبارت بهتر می‌تواند هیجانان دانش‌آموزان را شناسایی کند و درک کند که کدام تفکر و تصمیم‌گیری بر اساس هیجان بوده و یا خیر بر اساس تفکر منطقی است

ضمن اینکه شناخت اعتباری نیاز فکر معلمان و دانش آموزان ابتدایی ابتدایی را سمت و سو می‌دهد و تفکر از طریق بصری و استفاده از حواس پنجگانه، و آموزش دانش آموزان باید مد نظر قرار بگیرد. در آموزه‌های قرآنی نیز به این نکته به خوبی اشاره شده است و آموزش با حس کردن طبیعت و موجودات مورد تاکید قرار گرفته است. و اگر شناخت اعتباری را از منظری دیگر مورد بررسی قرار دهیم، و آموزه‌ها و رهنمودهای قرآنی را نیز در آن بیامیزیم، می‌توانیم از درک فلسفی مسایل صحبت کنیم. در واقع یکی از ارکان آموزش تفکر، آموزش درک فلسفی است. اینکه ماهیت و موجودیت تمام موجودات در هستی است و درک فلسفی باید بر اساس سطح کودک انجام پذیرد و شناخت متناسبی را معلمان از درک مسایل پیرامون و محیط و چگونگی وجود خود به دانش آموزان بیاموزند. علاوه بر درک فلسفی به درک علمی و عقلی مسایل نیز باید توجه گردد و همه چیز بر پایه استناد به علم و پژوهشهای علمی آموخته و یاد داده شود.

از سوی دیگر شناخت اثباتی، شناخت محیط، مهارت و شناخت خود را در بر می‌گیرد. و درک وجود خویش، آگاهی نسبت به اهداف انسان در زندگی، استقلال فردی، تعهد نسبت به ارزشها، آگاهی نسبت به هدف فردی، خودعلیتی، خودکنترلی، جهان بینی، ادراک پیرامون برای تفکر وسیع، شناخت نظر دانشمندان و تحلیل آنها، آگاهی از مسایل پیرامونی، توانایی در یادگیری تفکر، مهارت در الگو‌گزینی، مهارت تفکر انتقادی از شاخصهای مهم شناخت اثباتی هستند.

شناخت حقیقی (شهود و آموزش تدریجی)، عامل دیگری است که در معرفت شناسی آموزش تفکر مورد شناسایی قرار گرفتند. بر اساس آموزه‌های قرآنی، می‌توان گفت که شناخت حقیقی، شاخصهای مشاهده و مکاشفه، ادراک حسی ابصار، ادراک خیال، واقع‌گرایی حداقلی، توجه به آموزش به عنوان فرایند مستمر، توجه به تربیت تفکری قرآنی، به شیوه ای تکوینی، ارزیابی به شیوه‌ای توصیفی و توجه به رهنمودهای قرآنی، اعتقاد به یادگیری سیستماتیک و فرایندی، سازنده‌گرایی را در بر می‌گیرد. این شاخصها مبتنی بر آموزه‌های دینی و قرآنی هستند و شهود و آموزش مرحله به مرحله را تبیین می‌کنند. و نهایتاً شناخت تبیینی که ابعاد شناخت معنوی فردی و اجتماعی را در خود جای می‌دهد. تشخیص صداقت، آگاهی از خطاهای تفکری، پرورش ارزشها که عاملی بسیار مهم در دنیای امروز است و کودکان را می‌توان بر اساس ارزشهای تفکری آموزش داد تا به درستی فکر کنند و تصمیم بگیرند. تشخیص اصول عقلی مبتنی بر دین شناخت، تشخیص مفاهیم معنوی در تفکر، تشخیص اصول معنوی در هدف‌گذاری فردی، تشخیص مستندات اصول تفکر دینی، پاسخ‌هوشمندانه نسبت به مسائل با توجه به رهنمودهای قرآنی، پیش‌بینی مسایل معنوی با توجه به رهنمودهای قرآن، شناخت عام معرفت دینی در افراد و شناخت فرهنگ تفکری در جامعه قرآن محور از شاخصهای شناخت معنوی فردی و اجتماعی است که باید مد نظر قرار گیرد.

باید توجه داشت که معرفت شناسی از شناخت‌های بشری که شامل تصور، تصدیق، علم

حضور، علم حصولی و مانند آن می‌شود بحث می‌کند و اسلام بهترین گزینه برای الگو قرار گرفتن در این زمینه است چراکه بر پایه آموزه های قرآنی و دینی است و تمام جنبه های شناختی را در بر می‌گیرد. در واقع نتایج حاصل از پژوهش نشان می‌دهند که برای معرفت‌شناسی آموزش تفکر معلمان باید در ابتدا به حواس، قلب و ادراک فلسفی و علمی و منطقی اشاره شود. در آموزه های دینی به توجه به قلب و احساسات در درک و شناخت پرداخته می‌شود. همچنین شناخت خود، محیط و مهارت‌های مورد نیاز بسیار مورد تاکید است. معلمان دوره ابتدایی باید این شناخت را برای دانش‌آموزان ابتدایی آموزش دهند. در این مسیر باید ابتدا ایشان را با خود وجودی آشنا سازند و رابطه مسایل پیرامونی را برای ایشان شفاف سازند. کودکان در این سن در مرحله شناخت هستند و به دنبال شناسایی رابطه مسایل. از اینرو وظیفه معلم این است که زمینه این شناخت را فراهم آورد در این راستا، پرداختن معلمان به آموزه‌های ارزشی و معنوی در اولویت است. تشخیص مستندات اصول تفکر دینی، پاسخ هوشمندانه نسبت به مسایل با توجه به رهنمودهای قرآنی و پیش‌بینی مسایل معنوی با توجه به رهنمودهای قرآن از شاخصهای دیگر شناخت تبیینی است..

پیشنهادات :

- ارزیابی نگرش معلمان نسبت به شناخت در این مرحله کمک‌کننده است.
- آموزش معلمان نسبت به شناخت تفکر از طریق بصری در تدریس تفکر بسیار موثر خواهد بود.

منابع و مأخذ:**منابع دینی / اسناد بالا دستی:**

- **قرآن کریم** ترجمه آیت مکارم شیرازی
- **نهج البلاغه**، ترجمه: محمد دشتی، چاپ دوم (۱۳۸۶)، مشهد، آئین تربیت.
- امام خمینی (ره)، **صحیفه نور**، ج ۱۰، ۸، ۱۳، ۱۵، ۲۰، ۲۱، ۱۱، چاپ سوم (۱۳۸۲)، تهران، دفتر حفظ و نشر آثار امام (ره).
- امام خامنه‌ای (مدظله)، مجموعه بیانات، قابل دسترسی در: **WWW.Khamenei.ir**

منابع فارسی

بخشش، مریم؛ چهاردولی، محمدرضا و محمدی، ندا (۱۴۰۰). بررسی تاثیر آموزش فلسفه بر سیر فکری دانش آموزان پسر پایه پنجم دوره ابتدایی منطقه جوکار. **هفتمین همایش ملی تازه های روانشناسی مثبت نگر**.

پارسا، محمد (۱۳۹۵). **روانشناسی یادگیری بر بنیاد نظریه‌ها**، تهران، بعثت.

تنها، کدیور و جلیلی. (۱۳۹۹). تحول معرفت شناسی شخصی در دانش آموزان دوره ابتدایی. **روانشناسی تحولی: روانشناسان ایرانی**، ۱۶ (۶۳)، ۲۷۷-۲۸۸.

جوادی آملی، عبدالله (۱۳۹۸). **تسنیم قم**، مرکز نشر اسراء.

حسرت قرانی، آسیه؛ امان الله زاده، رویا؛ رامش، فریده و سلطانی، سودا (۱۴۰۰). تبیین نحوه آموزش فکری در آموزش دوران ابتدایی. **اولین کنفرانس ملی مطالعات کاربردی در فرآیندهای تعلیم و تربیت**.

حسنی و وجدانی (۱۳۹۵). بررسی و نقد الگوی تربیت اخلاقی در کتاب‌های آموزش قرآن دوره ابتدایی. **پژوهش در مسائل تعلیم و تربیت اسلامی**، ۳۲ (۲۴)، ۱۶۱-۱۳۷.

خزلی، شمس‌الدین، ایزدی، دوایی و انصاریان. (۱۴۰۲). ارائه الگوی معرفت‌شناختی آموزش فکری قرآنی در دوره ابتدایی. **علوم تربیتی**، ۳۰ (۱)، ۱۲۶-۱۰۱.

دیناروند حسن، ایمانی محسن (۱۳۸۷). **تبیین نظریه انتقادی، تعلیم و تربیت انتقادی و دلالت**

های تربیتی آن از منظر فریره و ژیرو و نقد آن: اندیشه های نوین تربیتی، دانشگاه الزهرا (س)، شماره ۳.

سیف علی اکبر (۱۳۹۰). روان‌شناسی پرورشی، تهران، آگاه.

شریعتمداری، علی (۱۳۹۵). اصول فلسفه تعلیم و تربیت، تهران، امیرکبیر.

شعبانی حسن (۱۳۹۰). روش تدریس پیشرفته (آموزش مهارت ها و راهبردهای تفکر)، تهران، سمت.

شفیع تبارسماکوش، نوروز و مختاری. (۱۳۹۸). رهنمودهای قرآنی برای تعامل انسان با اطلاعات. تعامل انسان و اطلاعات، ۲۳(۶)، ۵۴-۴۱.

شمشیری بابک (۱۳۸۶). تبیین عناصر بنیادی پرورش تفکر: اندیشه های نوین تربیتی، دانشگاه الزهرا (س)، شماره ۴.

طباطبایی، سیدعلی (۱۳۶۳)، ریاض المسائل فی بیان الاحکام بالدلائل، قم: مؤسسه النشر الاسلامی.

عاشوری. (۱۳۹۵). الگوی تحلیل معرفت‌شناختی مفاهیم؛ بررسی موردی در فلسفه اسلامی. مطالعات معرفتی در دانشگاه اسلامی، ۶۳(۱۹)، ۲۴۴-۲۲۷.

عرب جعفری، رقیه (۱۴۰۱). تحلیل نقش بازی های فکری در آموزش فلسفه به کودکان و نوجوانان. پانزدهمین کنفرانس بین‌المللی روانشناسی، مشاوره و علوم تربیتی.

کدیور پروین (۱۳۸۵). روانشناسی تربیتی، تهران، سمت.

مصباح یزدی، محمدتقی (۱۳۶۶). اخلاق در قرآن، قم، نشر امام علی ابن ابیطالب.

لاتین

- Aras Bozkurt(2019). *Intellectual roots of distance education: a progressive knowledge domain analysis*. Distance Education. Vol40. No34.
- Blaikie, N. (2009) "*Approaches to Social Enquiry*". in *Bloch, M, Marxism and Anthropology*, Oxford University Press.
- Daniel Marie-France, Gagnon Mathieu. (2011). Developmental process of dialogical critical thinking in groups of pupils aged 4 to 12 years, *journal of Creative Education*.

- Diana P. Ortega a, Kerryann Walsh b, Csenge B. Bódi a, LouAnne B. Hawkins a, Melissa A. Bright a(2021). School-based prevention education for children and youth with intellectual developmental disabilities. *Child Abuse & Neglect*. Vol. 45.
- Dweck, C.S., & Leggett, E.L. (2006). A social- cognitive approach to motivation and personality. *Psychological Review*.
- Hofer, B., & Pintrich, P.R. (2002). *Personal Epistemology: The Psychology of Beliefs about Knowledge and Knowing*. Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- John Hick,(2010) *Faith and Knowledge*, (Macmillan press, Second Edition).
- Kili, Peter D. (2014). 'Human Knowledge and the Infinite Regress of Reasons', *Nous*, Vol. 33.
- Schemer. M(2010).An evolving theoretical framework epistemological beliefs system, In B, K. Hofer & p. R pint rich (Eds.) *Personal Epistemological: The Psychology of Beliefs about Knowledge and Knowing*, Mahwah, NJ: Erlbaum.
- Tsai, C. C., & Chuang, S. C. (2007). The correlation between epistemological beliefs and preferences toward Internet-based learning environments. *British Journal of Educational Technology*.
- Yasser Khaled Al-Akeel Rashid bin Abdul Rahman Al-Dabbas(2023). The reality of security and safety in schools with intellectual education programs attached in Riyadh. *Annals of the Faculty of Arts Ain Shams University A Refereed Scientific Periodical*, Vol. 51, Issue 5 - Serial Number 5.

COPYRIGHTS

2025 by the authors. Published by The National Defense University. This article is an open-access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0>